

10. AZ IFJÚSÁGÜGY TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

Szókratész több mint kétezer éve jegyezte meg, hogy az ifjúságnak rossz a modora, nem tiszteli az idősebbeket, felesel a szüleivel, szereti a mámort és fecseg, ha dolgozni kell (Karikó Sándor nyomán). Mégsem az ókortól beszélhetünk igazán ifjúságról, ifjúságügyről s ifjúsági struktúráról sem. Tekintsük át tehát azokat a korszakokat, ahol – ha még nem is a mai értelemben –, de valamilyen módon az oktatáson túl is megjelenik az ifjúság fogalma.

Kirándulásunkat a dualizmus idején kezdjük:

- megnézzük a századforduló ifjúságügyét az első világháborúig;
- barangolunk a két világháború közti időszakban;
- bejárjuk a második világegyéztől a rendszerváltásig terjedő kort
- és végiglépkedünk a rendszerváltás utáni 4 kormány időszakán.

A dualizmustól az első világháborúig

A századforduló utcaképe

Kevéssé forgalmas úton tizenegy éves fiúcska árulja Az Estet. Árulja, de nem olvassa: olvasni nem tud. Nem a legjobb hely, de a múlt héten nagyobb társai – amikor megpróbált jobb helyet kiverekedni magának – eltörték a kezét. A szutykos kendő, amivel felkötö, feketéllik a kosztól. A mellette lévő utca szélén hömpölygő szennylé bűze áthatja a környéket. Anyját nem ismeri, valószínűleg a szülésbe halt bele. Testvére vidéken nyomorog, ha él még egyáltalán. Lakása egy dohos szénpince, ahol eddig még nem vették észre. Reggel ötkor kel, hogy jó helye legyen a kiadónál a napilapért. Hideg van, a rongyok szellősek, átfúj rajtuk a metsző téli szél. Mégis ez a legboldogabb időszak az évben, mert karácsony táján az emberek kicsit bőkezűbbek. A kislány már nem éli meg a háborút...

A közoktatás és közegészségügy, ha igen hézagosan is, a dualizmus korában épült ki. A külvárosi telepek, a nyomor, a kosz felszámolása azonban évtizedekbe került, nem egyszer megküzdve azzal a szemlélettel, hogy azok tehetnek arról a helyzetről, amelyben vannak, akik odakerültek, sőt, akik odaszü-

az ifjúságügy
kezdetei Ma-
gyarországon

tankötelezettség 12 éves korig

alacsony várható élettartam, magas csecsemő- és gyermekhalandóság

lettek. Rengeteg tudósítás született a koldusok, utcagyerekek, szegények mindennapjairól. Ezidőtájt a tankötelezettség a 12. évet követően megszűnt, de már ennél fiatalabbak is sokszor dolgoztak. Az 1872-es *Ipartörvény* szabályozta, hogy a tanonc 14 éves koráig napi 10 órát, utána pedig 12 órát dolgozhatott.

Az élve születettek kevesebb, mint fele (47%-a) élte meg a tizedik életévét; ugyanekkor Svédországban 85%-uk, de Ausztriában is kétharmaduk élt meg hasonló kort. A születéskor várható élettartam 30 év alatt volt (29,4). Az 1870-es években meghoztak ugyan bizonyos, a csecsemő- és gyermekhalandóság elleni intézkedéseket (pl.: bevezették a kötelező himlőoltást), de a 20. század kezdetén a várható élettartam így is csak 37 évre emelkedett. A gyerekek gyógyítását általában javasasszonyokra bízta, így nem csoda, ha a csecsemőhalandóság ilyen magas volt. Ehhez az is hozzájárult, hogy gyakorlatilag kereskedelmi szinten működött a lelengyerekek dajkához adása, akik sokszor megölték vagy hagyták meghalni a gyerekeket, a kegyetlen eljárást *angyalcsinálásnak* nevezve. Ezt megakadályozandó, 1901-ben a gyermekvédelmi törvény mondta ki, hogy az elhagyott gyermeknek joga van az állami gondoskodásra, s pár éven belül megkezdődött a gyermekmenhelyek országos hálózatának kiépítése. (Franciaországban ez 1793-ban indult el.)

A beszámolók szerint a legszembetűnőbb a „rikkancs” gyerekek látványa volt. Amikor a kormány engedélyezte a lapok utcai árusítását, „mezítlábas gyerkőcök” és „szurtos kislányok” lepték el az utcákat. Bár eredetileg az alsó korhatár 14 év volt, az első világháború idején engedélyezték akár a 10 évesek éjszakai lapárusítását is. Persze munka mellett ezek a gyerekek már nem, vagy kevésbé jártak iskolába, megkeresett jövedelmük pedig nemhogy nem vetekedett az amúgy sem magas felnőtt bérekkel, de éhen halni is alig volt elég.

Ifjúsági szervezetekről és az oktatásról leváló ifjúságügyről tulajdonképpen a dualizmustól beszélhetünk Magyarországon. 1868-ban adták ki az iskolai önképzőkörök működésének szabályozását, ugyanakkor a diákok iskolán kívüli egyesületekbe történő belépést tiltották. Az ifjúság tényleges egyesületalapítási joga csak a 19–20. század fordulójától volt lehetséges, ekkor kezdeményezték az iskolák melletti ifjúsági egyesületek létrehozását, de ezt végül is csak az egyházi iskolák nem egész 4, az állami iskolák 22%-a teljesítette. Ne

gondoljunk azonban a mai szervezetalapítási szabadságra, a kérelmek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba és a Belügyminisztériumba kerültek jóváhagyásra és engedélyezésre. 1907-től a kultusztárca a tanoncok szerveződéseit is kezdte engedélyezni, ugyanakkor a század elejei ifjúmunkás mozgalmat rendeleti úton igyekeztek betiltani. Miután a tanoncok is szervezkedni kezdtek, az iparos és kereskedőtanoncnak is megtiltották az egyesületi belépést.

1905-ben jelent meg az első, a gyerekek védelmével foglalkozó periodika, a később havonta megjelenő Gyermekvédelmi Lap. (Ez az újság írt elsőként az 1906-ban először és azóta folyamatosan megrendezett gyereknapról.)

A századforduló legjellemzőbb szerveződéstípusai az egyházi szervezések és az ifjúmunkás-mozgalmak, valamint 1910-től a cserkészlet. Összességében az egyesületi élet új mintát szolgáltatott a fiatalok neveléséhez, s bár a felülről történő vezetés és elszigeteltség magában hordozta kudarcát, az egyesületi formájú ifjúságpolitika kilépett az iskolák falai közül.

1905 – Gyermekvédelem című lap

1910 – cserkészmozgalom

Két világháború közt

A nyugatiak azt hiszik, elvehették Szent Magyarországot, hogy mi belenyugszunk, pedig az ország Máriától adatott rendeltetése, hogy partjait a tenger nyaldossa, hogy Isztriától Partiumig magyar legyen a magyar. Nagy-Magyarországot visszaszerezni: ezért a harc, ezt tanuljuk a temlomban, az iskolában, készülünk a nagy számonkérésre. Leventék vagyunk, katonák leszünk, s szent hivatásunk visszaszerezni ezt a véráztatta hazát. A hazát, aminek egy része a románok, szerbek, tótok ármánykodása miatt veszett el. Gyakoroljuk a sebkötözést, a harci helyzeteket, megtanulunk verekedni. Igaz a bátyám otthon van, ő a nagy csaták egyikében hagyta ott mindkét lábát, de majd valamelyik nővérem gondoskodik róla. Nekem magasabb feladatom van: meg kell védjem az országot. Csak a zsidók akadályoznak nagy tetteink véghezvitelében...

A világháború után az őszirozsás forradalom (1918) eufóriája miatt a hatalom kénytelen volt engedélyezni a 13–14 éves iskolaközi szervezetbe való belépését. A tanács hatalom liberalizálta a szervezetalapítás lehetőségét, de az azt követő megtorlás az 1918 előtti állapotokat állította vissza.

revízió és
„kultúrfö-
lény”

cenzúra
– szemléletfor-
málás okán

katolikus
egyesületi élet

1922-től igazgatói engedéllyel lehetséges volt a sport- és ifjúsági szervezetekben való részvétel. Sőt, a húszas években a magyar katonai vezetés is rátalált a fiatalokra: a békeszerződés „fájdalmai” és a revans vágyának reményében test- és fegyvergyakorlatokat szerveztek a fiataloknak.

A revízió (a magyar területek visszavételének) eszméje az egész korszakon végigvonult, a „kultúrfölelenség kialakítása”, a fajvédelem, a hungarizálás mind-mind e gondolat jegyében született. Az irredentizmus rányomta bélyegét az egész nevelés és oktatáspolitikára és az iskolán kívüli tevékenységre. Majd minden tantárgyat ennek szellemében oktatták, nem véve tudomást a trinaoni békediktátumról. Az órákon a Nagy-Magyarország térképét használták, „Nem! Nem! Soha!” feliratú plakátokkal utalva a megcsonkiott országra. A Mátrában még ma is látható a magasból a szöveg, ugyanis az akkor ilyen alakúra irtott erdőt más fából ültették újjá. A felsőbbrendűnek tartott (kultúrfölelenség, magyar intelligencia) magyarságnak 1920-tól nem lehetett honvédelmi érdeket, közérkölcset, jó ízlést, közrendet sértő filmeket vetíttetni. Csak az „irodalmi értékeket” képviselő munkákat engedélyezték, a szemléletformálás okán cenzúrázva a fiatalokhoz eljutó információkat. A vallás nem vált el az államtól, úgy gondolták, hogy az államnak biztosítania kell a vallásos nevelést, mert a „vallásos alattvalók könnyen kormányozhatók, nem lázadoznak”. A kultúrfölelenség miatt igyekeztek csökkenteni az analfabetizmust, emellett megkezdődött a katonai kiképzés, amelyet összeköttek az iskolán kívüli művelődéssel, a levele- és egyéb ifjúsági egyesületek létrehozásával és létrehozattatásával.⁵³ Az elméleti foglalkozásokon belül a vallásos és hazafias nevelést, a gyakorlati foglalkozások során a testnevelést és a katonai kiképzést erőltették, nem kis sikerrel. A katolikus egyesületi élet mind az országban, mind Erdélyben virágzott, a KALOT 1940 táján 100 000-es taglétszámmal, 35 000-es népfőiskolai képzésen résztvevővel rendelkezett.

Nemcsak a fiúkat, de a lányokat is alvetették a haza és család szolgálatának. A Magyar Anya feladatait a „hagyományos női erények” szellemében honvédelmi és vallásérkölcsei feladatokként értelmezték: testedzés, betegápolás, elsősegély, a hazaszeretet, a háziasszonyi szerep oktatása volt célkeresztben. A Katolikus Lánykörök Szövetsége (KALÁSZ) és társai is a keresztény, családközpontú anyát és feleséget tekintették mintának.

1935-től bevezették a kötelező imádságot, s a magyar formaruhát, mivel a a magyar ember „magyaros ruhát visel, magyaros stílusú lakásban lakik, magyar nótát énekel” és az erkölcsi értéke is a magyarságot képviseli. 1939-től a diákoknak kötelező volt a magyar ifjúsági katonai előképzés (leventeség). 1942-től a leventerendelet szigorítása tovább korlátozta a fiatalok egyesületalapítási jogát, és minden politikai tevékenységet megtiltott. A korszakban a kommunista, szociáldemokrata tevékenységet rendőri zaklatásokkal, tiltásokkal lehetetlenítették el.

A korszak legjellemzőbb szerveződései az egyre militarizálódó leventemozgalmak voltak. Érdekes unikum, hogy 1921-ben alakul meg a magyar Ifjúsági Vöröskereszt (6–18 éves korúakat tömörítve), amely 1936-ban kezdeményezte az anyák napja ünneppé emelését.

leventeképzés

Ifjúsági Vöröskereszt

A második világhégtől a rendszerváltásig

A szocializmus évtizedei

Rákosi elvtárs mosolyogva integet a Felvonulási téren, ahol nyakendős gyerekek kórusban éneklék a Mint a mókus fenn a fánt és éltetik „Rákosi Mátyás elvtárs, pajtás”-t Minden iskolai padsor egy örs, minden osztály egy raj, minden iskola egy úttörőcsapat. Mindenkinek van tisztégsge, akinek nem jut más, ő lesz a nótafa. Pedig a nótafa szótlán, nemrég jelent meg hajnalban egy nagy fekete autó, és az apját azóta nem látta. Bátyja mesélte, hogy a múltkor az egyik osztálytársuk megkérdezte, vajon miért nem lehet nálunk banánt kapni, az igazgatói rovo mellé kizárták az úttörőszövetségéből. De a májusi szellő egységbe forraszt, a sok-sok ezer felvonuló valahogy olyan otthonossá tesz, olyan hihetőnek tűnik, hogy pár év múlva felépül a kommunizmus és legyőzzük az imperializmust, és a haza árulói mind lógni fognak...

A világháború után újonnan megszerveződő pártok kiemelt figyelmet fordítottak a fiatalokra. A gombamód szaporodó ifjúsági szervezetek, egyletek, körök és szövetségek (jobb- és baloldaliak egyaránt) rétegszervezetek sok szállal kötődtek a politikumhoz, olyannyira, hogy a szervezetek a pártcsatáro-

zások színterévé váltak. A jelentősebb pártok⁵⁴ mindegyikének ifjúságpolitikájában megmutatkozott az a szándék, hogy átfomálják az ifjú generáció (politikai) gondolkodását, emellett úgy gondolták, hogy amelyik párt megerősödik a fiatalok körében, az képes lesz hatalmon maradni. „Akié az ifjúság, azé a jövő” – tartották. Mindemiatt az ifjúsági szervezetekre való politikai nyomás folyamatosan erősödött, a pártok megkezdtek az ifjúság és szervezeteik kisajátítását.

Az MKP részéről megfogalmazódott az az elképzelés, hogy egy egységes, minden demokratikus szervezetet tömörítő szervezetet kell létrehozni (amely persze az MKP irányítása alatt állt volna), a MADISZ-t. A két baloldali párt háborús ifjúságpolitikája azonban – bár voltak rokon vonásaik – a szociáldemokraták önállóságra, autonómiára való törekvései miatt is eltávolodott egymástól, ezért ez utóbbiak elutasították a kommunistákkal való közös ifjúsági szervezet létrehozását. 1944. október 15-én, a már felszabadult Szegeden megalakult a *Kommunista Ifjúsági Szövetség*, s megalakult a *Magyar Ifjúság Szabadságfrontja* is. Célként a munkás- és diákifjúság élet- és lakáskörülményeinek javítása és a tanonctörvény elfogadtatása, valamint az „antidemokratikus nevelés” felszámolása volt.

A háború végén megpezszdülő ifjúsági élet a szervezetek három típusát alakította ki. A pártifjúsági szervezetekhez,^{55, 56} a rétegszervezetekhez⁵⁷ és az egyházi szervezetekhez⁵⁸ tartozó mintegy félmillió fiatal mintegy a fele volt a teljes korosztályos népességnek (1,2 milliónyi volt a 15–24 év közötti népesség).

Az 1946 elején életre hívott *Magyar Ifjúság Országos Tanácsában* (MIOT) tíz ifjúsági szervezet vett részt, ami példanélküli volt a magyar ifjúságügy történetében.⁵⁹ A MIOT megalakulásával a kommunisták lépést tettek elszigeteltségük megszüntetésére. Bár a MADISZ-t is fenntartották mint „pártoktól független” ifjúsági szervezetet – természetesen kommunista irányítás alatt, de maga a MIOT teljes mértékben átvette a MADISZ szerepét. 1946. elején létrejött a *Baloldali Blokk*, s ezzel együtt a MIOT-on belüli jobboldali szervezeteket az ún. *szalámitaktikával* kezdték el felszámolni: megvádolták a leginkább jobboldali szervezeteket demokráciellenességgel, fasizmussal (párhuzamosan a Független Kisgazdapárt felszámolásával), majd folytatták a jobbközép szervezetekkel. A „reakciós szervezeteket”, a KALOT, KALÁSZ és a Magyar

Cserkészsövetség csoportjait a kommunista belügyminiszter rendeletileg oszlatta fel.

Az ifjúsági szervezeteket 1948-tól egyre inkább a *Magyar Ifjúság Népi Szövetségbe* (MINSZ) való belépésre kényszerítették.

A magyar gyermekmozgalmak is fokozatosan a kommunista párt befolyása alá kerültek. Az úttörőmozgalmat eszközként felhasználva a cserkészek feltérképezése következett. 1946 nyarán – az úttörők egyik ellenfelét – a Magyar Cserkészsövetséget is feloszlatták, s 1946 őszén erős kommunista vezetés alatt létrehozták a „rendszerkonform” *Magyar Cserkészfiúk Szövetségét*. A cserkészek azonban meglehetősen jól szervezettek voltak, s 1948-ban mikor a cserkészetet beolvasztották az úttörőmozgalomba, erős befolyást szereztek az úttörőknél. Mindamelllett a Cserkészsövetség megszűnésével a vallási alapon szerveződött cserkészcsapatok egy része elrejtette vagyonát (más szervezet megjelölve tulajdonosként vagy letagadva az).

Persze az úttörőmozgalom nem csak a politika eszköze volt, de maga is létező entitás. Versenyt szerveztek, amelyekben az úttörőcsapatok vállalásokat tettek (pl. bukások számának csökkentése). Tanulási módszerek cseréjével, a lemaradt gyerekek segítségével is foglalkoztak. Más területeken az úttörők bekapcsolódhattak kertmozgalomba, ahol pl. kertészkedésben versenyeztek (a szovjet pionírok fásítási akcióinak mintájára).

A szalámitaktikától a gyerekszervezetek befolyásolásán át az egységsszervezet létrehozása nem ad hoc módon, hanem a kommunista párt szándékai szerint történt. A Párt – a nagypolitikában leszámolva ellenfeleivel, ami egyben a többi pártifjúsági szervezet megszűnéséhez is vezetett – létrehozta a rétegszervezeteket, amelyekben a parasztfiatalok, a munkásfiatalok, a gyerekek tömörültek (és amelyek képviselték a pártideológiát a szervezetekben). A rétegszervezetek csupán a MINSZ tagozataiként működhettek, szemben a korábbi független szervezetek – MINSZ ernyőszervezet szabadabb koncepciójával. A tagozatok kevés önállósággal rendelkeztek, alapszabályuk, tagkönyvük is közös volt. A MINSZ két és fél évig működött, a Párt iránymutatásai alapján irányította a rétegszervezeteket.

1950-ben megalakult a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) mint egységes ifjúsági szövetség, amely már magába olvasz-

1948 – MINSZ

1950 – DISZ

az egységes szervezetbe (kényszerített) tömörített ifjúság

1956 – újjáalakuló ifjúsági szervezetek

1957 – KISZ

totta valamennyi gyerek és ifjúsági szervezetet (átvéve a MINSZ szerepét). A DISZ céljai között a Szovjetunió és Sztálin iránti hűség, a Párt és Rákosi iránti szeretet, a Párt vezető szerepének tudatosítása; az „internacionalizmus szellemének fokozása”, az imperializmus meggyűlöltetése, a „pacifizmus, vagányság, jampecség, szellemének kiirtása”; természettudományos oktatás kiterjesztése (mellyel az egyház hitre épülő tanításait cáfolják meg); a fiatalság szocializmus építésére való nevelése, munkásosztály vezető szerepének tudatosítása volt.

Ekkorra a kommunista párt ifjúsági téren teljes sikert aratott, elérte célját: sikerült véghezvinni az ifjúság egységes szervezetbe tömörítését. (A központi irányítás alatt álló, életkori rétegződés szerint megoszló, de egységes egészt alkotó szervezetek tömörítése mindenhol a diktatúra sajátja – lásd: Németország, Olaszország, Szovjetunió.)

A marxizmus-leninizmus alapjain a szocializmus építését célul kitűző DISZ 1955-ben létrehozta az '56-os forradalom egyik bölcsőjét. 1956 októberében, a forradalom előszeleként elkezdtek újjáalakulni a világháború utáni ifjúsági szervezetek (pl.: MEFESZ). A forradalom leverése után az egyik fő felelősnek „a jobboldali, revizionista nézetek megtűrése miatt” a DISZ-t kiáltották ki (mindamellet, hogy magát az ifjúságot is politikailag megbízhatatlannak minősítették), és 1957-re újjászervezték, mi több, közvetlen pártirányítás alá helyezték a párt ifjúsági tömegszervezeteként definiált Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetséget (KISZ). Addigra az 1956-ban alakult független szervezeteket újra beolvasztották a KISZ-be. 1957-ben kormányhatározat nyilvánította ki, hogy a KISZ az egész magyar ifjúság képviselőjének tekintendő.

A Kádár-éra puha diktatúrája fölfedezte ugyan magának az ifjúságot, de pusztán politikai befolyásának megszilárdulását, annak fenntartását látta benne. Miközben nem kevés, az ifjúság számára kedvező intézkedés született (munkaügyi, egészségügyi, kulturális, szociális kedvezmények), magukat a fiatalokat a rezsim nem hallgatta meg, amolyan felvilágosult abszolutista gondolkodása miatt kegyként osztotta a javakat, s a „gondoskodásért” cserébe elvárta a fiatalok illő betagozódását a társadalomba, a politikai rendszerbe. Valójában nem tudta, mit akarnak, éreznek a fiatalok, de tulajdonképpen nem is nagyon érdekelte. Besorolta életüket a magasabb ren-

dűnek ítélt társadalmi rendszerbe, s ily módon kiskorúsította az ifjúságot.

Az ifjúsági ügyek állami felelőse az Állami Ifjúsági és Sport Hivatal (ÁISH) volt, a kormányzat gyermek- és ifjúsággal összefüggő feladatait pedig az ifjúságról szóló 1971. évi IV. törvény foglalta keretbe. A törvény elsősorban magáról az ifjúsági korosztályról szólt, de részletezte a felnövekvő generációk társadalmi szerepvállalásának lehetőségeit, intézményeit – egyértelműen a KISZ-hez és az Úttörőszövetséghez mint az ifjúság egységes politikai-társadalmi szervezeteihez kötve azokat.

A 1960–70-es évek változatlansága után 1981-ben a Budapesti egyetemi főiskolás találkozón (BEFŐT) próba történt egy akkor még sikertelen szövetség (Független Ifjúsági Szövetség – FISZ) megalapítására. 1984-ben az állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúságpolitikai állásfoglalása strukturáltabb, tagoltabb ifjúságpolitikát képzelt el, s megszüntette az „egy párt – egy ifjúsági és egy gyerekszervezet” elképzelést, módot adva más ifjúsági szerveződések létrehozására – legalábbis elméletben. Így a Vöröskereszt és az Országos Béketanács is legálisan végezhetett már ifjúsági munkát, s tapasztalható volt az erjedési folyamat a Magyar Úttörők Szövetségében is. Egyre-másra jöttek létre a nem padsor alapon szerveződő őrök, a nem osztályokat tömörítő rajok, s a nem iskolai, de akár nem is területi elven létrehozott úttörőcsapatok.

Létrejött a Szakszervezeti Ifjúsági Szövetség, a Magyar Diák-sport Szövetség, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének Ifjúsági Tanácsa, amelyek bár egyre jobban feszegették a rendszer kereteit, de azon belül maradtak.

Egyre erősebb lett a világnézeti különbözőségét nyíltan vállaló vallásos bázismozgalom. Gyarapodott az erőszakmentességet gyakorló katonai szolgálatmegtagadók aránya, s a környezetvédelmi mozgalmak is egyre befolyásosabbak lettek. A kollégiumi és klubmozgalom is kinőtte önmagát: a leendő politikai pártok későbbi vezetőit találhatjuk itt.

A rendszerváltást megelőző, egyre szabadabb légkörben a KISZ is folyamatosan veszített legitimitásából, s egyre újabb alternatív mozgalmak, szerveződések jelentek meg.

A plurális ifjúsági struktúra megjelenésével együtt 27 taggal és 30 megfigyelővel 1988-ban megalakult a Magyar Ifjúsá-

Állami Ifjúsági és Sport Hivatal

1971 – ifjúsági törvény

gi Szervezetek Országos Tanácsa, (MISZOT), amely az európai normák szerinti ifjúsági tanács szerepét lett volna hivatott betölteni, s amely kísérlet volt a sok szervezet, a plurális intézményi rendszeren belüli kooperáció és közös érdekképviselet megteremtésére. A MISZOT-ot mindvégig egyfajta bizalmatlanság vette körül. A KISZ perifériára szorulástól tartott, az új szervezetek az asszimilációtól és a felügyeleltől. Ennek ellenére a MISZOT-nak sikerült egyedi pénzügyi kompenzációs struktúrát kialakítani: a tagszervezetek anyagilag is segítették egymást, ha egyik-másikat a hatalom nem kedvelte. A KISZ végül átalakult a Demokratikus Ifjúsági Szövetséggé (DEMISZ), amely hamarosan kiüresedett. Tetemes vagyona kézen-közön eltűnt, maradékát a Nemzeti Gyermekek és Ifjúsági Közalapítványba (akkor még Alapítványba) tették.

Ifjúságügy a rendszerváltás után

A ma utcája nem látható tisztán. Benne van az internet-cafék tucatja, ahol jólszituált fiatalok csevegnek, s benne van a lakótelepek lehetőség nélküli magánya, ahol az egyetlen feloldozást ebből a motoros vagy csavargó bandákhoz való menekülés adja. Benne van a plázák csillogása, ahol a moziból kifelé jövet még jólesőt böfögünk a Cola Lighttól, de már nem tudjuk miről szólt a film, ha szólt is egyáltalán valamiről. Benne vannak a lépcsőházban üldögélő cigarettázó tinédzserek, és benne van néhány szolid sziget, ahol ifjúsági szakemberek segítenek néhány gyereknek és fiatalnak megadni a közös játék élményét, az önmagunk jobb megértésének értékeit, s az egymás elfogadásának nagyságát. Ezen utcaképet a ma csak formálja, a holnap teljesíti be. Rajtunk, rajtatok áll melyik válik uralkodóvá, s melyik enyészik el, vagy válik egészséges kiegészítővé...

Magyarországon egyre szélesebbre bontakoznak az ifjúsági, ifjúságpolitikai intézményrendszer ágai. A '90-es évekre a helyi, spontán intézmény- és szolgáltatás-kezdemények, s a velük időben párhuzamosan, ám szakmailag függetlenül futó kormányzati kampányok voltak jellemzőek.

Több mint 30 éve minden rendszer, minden kormány beszél a fiatalok primer problémáinak megoldásáról – hogy csak a legfőbb három kerüljön említésre: lakás, iskola, munkahely –, de a helyzet kritikus mivolta elismerten nem csökkent. Ezen

problémák megoldására ma sem történnek tendenciózus lépések. A rendszerváltás utáni kormányok már nem terrorizálják az ifjúságot, sokkal inkább harcolnak érte. Ugyanakkor – átesve a ló túloldalára – kivétel nélkül magukra hagyják az ifjúságot: nem reagálnak számos figyelmeztető jelre, megannyi igényt hagynak kielégítetlenül (munkához, lakáshoz jutás stb.) Már régen nem beszélhetünk esélyegyenlőségről, ha történik is valami, az legfeljebb az esélyegyenlőtlenségek minimális csökkentése.

1990–1994

Az ÁISH feladatát 1990-ben a Miniszterelnöki Hivatalon belül először az Ifjúságpolitikai Titkárság, majd a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Titkárság vette át. A kormányzati ifjúsági munka összehangolására és „az ifjúság élethelyzetével, létbiztonságával, képzésével és társadalmi beilleszkedésével kapcsolatos koncepcionális kérdések kialakítására és véleményezésére, ifjúsági célprogramok előkészítésére” a kormány 1990-ben Ifjúságpolitikai Kabinetet létesített. Az Ifjúságpolitikai Kabinet működése rendkívül hektikus volt: először 1992-ben és azt követően is csak ritkán ülésezett, az Antall-kormány működése alatt öt miniszteri rangú vezetője volt.

Az ifjúsági ügyek parlamenti szintű koordinációjáért a ciklus közepén megalapított Oktatási, Ifjúsági és Sportbizottság volt felelős.

Források és döntési kompetencia nélkül, a kormány mellett működő tanácsadó testületként jött létre a Gyermek és Ifjúsági Kodifikációs és Deregulációs Bizottság. A bizottságban a pártok önkormányzati szakértői és felkért civil szakemberei működtek együtt a gyermek- és ifjúsági munka megfelelő jogi környezetének megteremtése érdekében.

A kormányzat ifjúsági területen elvégzendő feladatait 1991-ben hároméves intézkedési programban fogalmazta meg. A programot a civil szervezetek a kormányülés napján kapták kézbe véleményezésre. Annyi utólag is megállapítható, hogy a feladatokhoz nem rendeltek forrást (a költségvetési törvényben sem), a felelősök nem rendelkeztek hatáskörrel, a feladatok rendszertelenek voltak (nincs struktúra, prioritások, időszerűség), a programpontok nem hordozták a valós cselekvés kötelezettségét. 1992 végére a 45 feladathból 8 teljesen,

1990 – Ifjúságpolitikai Kabinet

Gyermek és Ifjúsági Kodifikációs és Deregulációs Bizottság

1991 – a hároméves intézkedési program

11 részben teljesült (30%-os készültség), sőt később a feladatok teljesülésének ellenőrzése is elmaradt. Az intézkedési program korrekcióját a nyilvánosságra hozataltól azonnal és folyamatosan kérték a civil szervezetek, minden hatás nélkül. A kormány munkáját mi sem jellemezte jobban, mint a saját intézkedési programjáról alkotott értékelés, miszerint „a tervezet megvalósítása lehetetlenné vált, az anyag elvesztette érvényességét” (1993-as parlamenti ifjúságpolitikai vitanap).

„A Koordinációs Titkárság *beavatkozó* módon lépett fel az ifjúsági szervezetek szférájában, irányító szerepet akart betölteni mind a kormányzati, mind a nem-kormányzati területen. Az ifjúsági szervezeteknek egy csúcsmisztériumként öndefiniált, működésképtelen...Kabinettel kellett együttműködniük.”

A MISZOT-ba tömörülő civil nonprofit ifjúsági szervezetek többször is kezdeményezték a háromoldalú (kormány, korosztály és szakmai szervezetek) Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács létrehozását. A szervezetek 1991 őszére civil tárgyalócsoport állítottak fel az érdekegyeztető tanács létrehozására. A kezdeményezésre való válaszként a kormányzat, illetve a Koordinációs Titkárság politikai államtitkára létrehozta az Információs Fórumot, ahol a kormány – érdemi vita és párbeszéd nélkül – egy-egy ifjúságot érintő problémáról adott tájékoztatást.

Bár az apparátus későbbi elbasásodása miatt 1991 februárjában négy szervezet új együttműködést kezdeményezett, a MISZOT első három évében nem egy szervezet számára jelentette a legitimitást, elismertséget. 1992-ben a kormányközeli szervezetek kilépve a MISZOT-ból, létrehozták a Nemzeti Ifjúsági Tanácsot (NIT). Az egyre kevésbé működőképes MISZOT 1993. július 2-án oszlott föl, jogutódja a Magyar Gyermekek és Ifjúsági Tanács (MAGYIT) lett. A NIT tagjainak nagy része hozta létre 1994-ben az Országos Gyermekek és Ifjúsági Parlamentet (OGYIP), az ernyőszervezethez MAGYIT-tag gyakorlatilag nem csatlakozott, ezzel hosszú időre kétpólusúvá vált a magyar ifjúsági közélet.

Bár a MISZOT nem volt nevesítve egyetlen, az intézményrendszerrel foglalkozó jogszabályban, illetve kormányhatározatban sem, vélhetőleg az intézményrendszerbeli képviselőket a kormány és a MISZOT közti háttéralkuk alapozták meg.

Az ifjúsági intézményrendszer alkotóelemei a Központi Ifjúsági Alap (KIA) és a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Alapítvány (NGYIA) voltak. Az Alapot a Németh-kormány 1988-ban hozta létre „az állami ifjúságpolitikai feladatok ellátásának pénzügyi segítésére, az ifjúsági célú költségvetési források és egyéb pénzeszközök ösztönző kiegészítésére”. A pályázatok értékelési és elbírálási folyamatába civil szakértőket vontak be, a támogatásokról való döntéseket a kabinet hozta meg. Az ifjúság számára is nyitott más alapok nagy részét a szakminisztériumok kezelték, amelyek elkülönülten, összehangolatlanul működtek (pl.: Szerencsejáték Alap – 1993-tól Országos Játék Alap –, Szakképzési Alap, Foglalkoztatási Alap, Turisztikai Alap). A Koordinációs Titkárság szervezeti felkérése alapján nem rendszeresen működő szakbizottságaiban civil szakértők ugyan szerepeltek, de döntési jogosultsága a Kabinetnek volt. A KIA irattára, amely a Miniszterelnöki Hivatalban két szoba volt, 1994-ben, közvetlenül a választások után leégett.

A kormány 1990-ben a Demokratikus Ifjúsági Szövetség és a Magyar Úttörők Szövetsége kezelésében, illetve tulajdonában lévő és a szervezetek által a kormánynak felajánlott ingatlanok közcélú hasznosítása érdekében létrehozta a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Alapítványt (NGYIA). Az Alapítvány – az ingatlan- és az ahhoz tartozó ingóvagyon mellett – a játék- és pénznyerő automaták adózott nyereségének 50%-ával (mintegy 65 millió Ft), a Talent Kft-ben és a Charta Kft-ben levő üzletrésszel és az éves Idegenforgalmi Alap 5%-ával gazdálkodott.⁶⁰ Az Alapítványnál az alapító vagyon tényleges felmérése nem történt meg. 1990-ben az NGYIA értékmegjelölés nélkül 60 ingatlant tulajdonolt. 1992-ig számos ingatlan az időközben megalakított megyei gyermek és ifjúsági közalapítványok tulajdonába került, ezt követően az NGYIA 28 ingatlannal rendelkezett (ugyancsak értékmegjelölés nélkül).

A rendkívül gyorsan szaporodó ifjúsági egyesületek mellett speciális gyermek- és ifjúsági érdekképviseleti formaként jelentek meg a települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatok. A helyben lakó gyermekek és fiatalok teljes köréből, titkos módon választott testületek jellemzően kistelepüléseken kezdték meg működésüket. Megalakításuk célja az volt, hogy a település felnőtt képviselő-testületével szoros együttműkö-

désben képviseljük választóik érdekeit, és szervezzük a korosztályi és a korosztályok közötti kapcsolatokat.

A lauritzeni modellt értelmezve ez a kormány az ifjúságot gyermeki rangban kezelte félve a fiatalok reakcióitól; folyamatos információt igényelve arról, hogy „azok” mit terveznek legközelebb.

1994–1998

A kormányváltást követően az ifjúsági ügyeket a Művelődési és Közoktatási Minisztérium vette át, amelynek keretén belül megalakult az Ifjúsági főosztály. A kormány megalakulása után alig fél évvel, a főosztálytól függetlenül, 1994 végén – „annak érdekében, hogy a kormányzati tevékenység minden elemében érvényesüljenek a gyermek és ifjúsági korosztályok érdekei” – létrejött a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Tanács. A Tanács elnöke a miniszterelnök, titkára az 1994 decemberében kinevezett címzetes államtitkár lett.

1994 – GYIKT

osztott fel-
ügyelet az
MKM és a
MeH között

Az ifjúsági ügy felügyelete a Művelődési és Közoktatási Minisztérium és a Miniszterelnöki Hivatal között megoszlott. A minisztérium a Koordinációs Tanács megalakulását követően folyamatosan átadta a kompetenciát (kizárólag a Zánkai Gyermeküdülő Centrum felügyelete és a diákjogok ügye maradt az MKM-nél) és szervezeti struktúrájában is változások mentek végbe: az 1994-ben alakult Ifjúsági Főosztályból előbb osztály, majd Diákügyi Iroda lett.

1995 – Mobi-
lítás Ifjúsági
Szolgálat

1995-ben a művelődési és közoktatási miniszter megalapította – az Európai Unió „Fiatalok Európáért” Program nemzeti irodájaként – a Mobilitás Ifjúsági Szolgálatot. Az ifjúsági szolgálat feladata az európai uniós program pályázatainak meghirdetése és kezelése, illetve az azokkal összefüggő képzési és fejlesztési programok szervezése és lebonyolítása volt. A szervezet mellett – öt kormányzati és négy civil taggal – Tanácsadó Testület működött, ami közreműködött a támogatók prioritásainak megfogalmazásában és a pályázatok nyertesének kiválasztásában.

1995 – GYIA,
NGYIK

A Gyermek- és Ifjúsági Alapról, valamint a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Közalapítványról szóló 1995. évi LXIV. törvénnyel a kormány megalapította a Gyermek- és Ifjúsági Alapot (GYIA), ami átvette a Központi Ifjúsági Alap szerepét. A

GYIA által kiírt pályázatokkal összefüggő döntéseket a nyolc kormányzati, két önkormányzati és hat civil képviselőből álló Tanács hozta meg.

A fent említett törvénnyel a kormány módosította a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány alapító okiratát, és létrehozta a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Közalapítványt (NGYIK). A Közalapítvány élére tizenegy tagú kuratóriumot nevezett ki, amelynek öt tagját a kormány, hat tagját civil szervezetek delegálták. A törvény elrendelte, hogy a kormány „intézkedjen annak érdekében, hogy elkészüljön a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány rendelkezésére bocsátott vagyronról szóló elszámolás, illetve az alapítvány vagyoni helyzetéről szóló jelentés”. A felmért 26 ingatlan csaknem 2,5 milliárd Ft értéket képviselt. 1998-ban a kuratórium az ingatlanok jelentős részét – jövedelemtermelés céljából – a Talent Szervező Kft-be apportálta. Az ingatlanok többsége 1998 és 1999 során – nagyarányú veszteség mellett – értékesítésre került.

A kormány 1996-ban – a Zánkai Gyermeküdülő Centrum jogutódjaként, „gyermek- és ifjúsági, oktatási, közművelődési, kulturális, sport közhasznú feladatok ellátására” – létrehozta a Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum, Oktatási és Üdültetési Közhasznú Társaságot. „A közhasznú társaság működésével kapcsolatos egyes tulajdonosi jogok gyakorlásában, az e célra létrehozott tanácsadó testület útján” közreműködtek „az országos gyermek-, diák- és ifjúsági szervezetek, valamint az e korosztályokat segítő országos szervezetek” és „a helyi önkormányzatok országos érdekképviselői szerveinek” képviselői.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium és az Európa Tanács által aláírt „Székhely Egyezmény” keretében 1995-ben megalakult a Budapesti Európai Ifjúsági Központ. Az intézmény az Európa Tanács közép- és kelet-európai ifjúsági bázisintézményeként működik. Alapvető feladata – együttműködve a strasbourgi székhelyű társintézményével – hogy színteret biztosítson az európai ifjúsági civil, illetve kormányzati szervezetek és együttműködések képzéséhez, szakmai, szervezeti tanácskozásihoz.

1994 szeptemberében az ifjúsági civil nonprofit szervezetek újból kezdeményezték az érdekegyeztető tanács megalakítását és javaslatot tettek annak működési módjára. 1995.

1996 – Zánkai Kht.

1995 – Budapesti Európai Ifjúsági Központ

január 12-én a kezdeményezők és a kormány között létrejött a megállapodás. Január 23-án a kormány és számos korosztályi, illetve támogató (szakmai) szervezet megállapodott a Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács ügyrendjében.

A gyermek- és ifjúsági érdekegyeztetéssel kapcsolatos feladatokról szóló 2349/1995. (XI.16.) kormányhatározat kimondta: „A gyermek- és ifjúsági korosztályokat közvetlenül érintő jogszabály, illetve kormányhatározat előkészítésének megkezdéséről és ütemezéséről a Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács (a továbbiakban: GYIÉT) Titkárságát tájékoztatni kell. A jogszabálytervezetek előkészítése során az előkészítőnek a GYIÉT Titkárságával egyeztetve gondoskodnia kell arról, hogy a GYIÉT véleménye a döntéshozatalnál figyelembe vehető legyen. A kormány-előterjesztésekben tájékoztatást kell nyújtani a GYIÉT állásfoglalásáról. Amennyiben a GYIÉT nemkormányzati résztvevői az előterjesztéstől érdemben eltérő álláspontot képviselnek, úgy az állásfoglalást annak indoklásával és az előterjesztő véleményével együtt ismertetni kell.”

A Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács – a munka világában működő érdekegyeztető mechanizmushoz hasonlóan – háromoldalú rendszerben működött:

- Kormányzati Tárgyalócsoporthoz, amely a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Tanács mint kormányzati intézmény véleményét volt hivatott tolmácsolni;
- Korosztályi Tárgyalócsoporthoz, amely az ifjúsági és gyermek-szervezeteket képviselte;
- Támogatói Tárgyalócsoporthoz, amely a gyermek- és ifjúsági korosztályokért dolgozó támogató (szakmai) szervezetek véleményét képviselte a Tanácsban.

Az Országgyűlés 1995-ben határozatot fogadott el, amelyben kimondta: az „Országgyűlés felkéri a kormányt, hogy 1996. március 31-ig, majd azt követően minden év szeptember 15-ig terjesszen elő jelentést a gyermekek és az ifjúság helyzetéről, életkörülményeinek alakulásáról és az ezzel összefüggésben megtett kormányzati intézkedésekről”. Ezt követően az ifjúsági ügyekért felelős kormányzati szerv minden évben elkészíti, majd az Országgyűlés elé terjeszti a Jelentést.

A települési ifjúsági részvétel fejlődésére áttételesen nagy hatással volt a Művelődési és Köznevelési Minisztérium ál-

tal előterjesztett törvénymódosítás, ami megteremtette az általános- és középiskolai diákönkormányzatok működésének jogszabályi kereteit. A megalakult, illetve megerősödött szervezetek közül jó néhány – helyi szintű együttműködésük eredményeként – alakított települési diákönkormányzatot.

Az intézményrendszernek gyakorlatilag két vagyonekező típusú szervezet volt ekkor tagja (NGYIKA, ZÁNKA), amelyek szervezetileg is önállóak, és ugyancsak önálló irányító testülettel rendelkeztek, de nem volt közvetlen forrásbővítő funkciójuk; és két forrásteremtő szervezet van (GYIAP, Mobilitás), amelyek azonban – bár civilesített döntéshozattal rendelkező – költségvetési szervek, így azok felügyeletét is az állam látta el. Ebből akár azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az állam a közvetlen forrásbővítési lehetőséggel rendelkező intézmények kezét azért nem merte elengedni.

Az intézményrendszer léte és fejlettsége nem feltétlenül állt összhangban az ifjúsági szervezetek fejlettségével, és semmiképp nem biztosította azok rendszerszintű túlélését. Az intézményrendszer ekkor jóval fejlettebbnek tűnt, mint amire az országos ifjúsági szervezetek „jogosan formálhattak igényt”, de feltehetőleg egy szerencsés öngerjesztő folyamat részesei lehettünk, hiszen jól látszik (akár a hatalmi harcból, de a forrásokért való küzdelemből is), hogy a struktúra alapnyaira is generáló hatással volt a civilesítés. (Hasonlóképpen, mint ahogy a demokrácia kimondása is efelé tolhatja a demokratikus igényű, de még nem demokratikus országokat.)

1998-ra ugyanakkor az információhoz való hozzájutás lehetősége, a hatalom, a pozíció iránti harc egyre jobban kiütközött a GYIÉT nemkormányzati, elsősorban korosztályi oldalán. Emellett a konzervatív ifjúsági szervezetek jó része azonnal kilépett a GYIÉT-ből, ahogy az 1998-as ellenzéki győzelem bizonyossá vált.

A lauritzeni klasszifikáció szerint a Horn-adminisztráció ifjúságpolitikáját leginkább az állam bácsi kormány elméleti leírás jellemzi, ahol a kormány hivatalánál fogva jótékonykodik. „Ez a szerep alapvetően a nagy tanító szerepe; a fiataloknak tér kell a fejlődéshez, bátorítani kell őket és néha büntetni is. A kapcsolat kormány és a civil szervezetek között aszimmetrikus, a hierarchia működik és azt meg kell tartani.” (Lauritzen, 1993)

A rendszerváltást követő közel tíz esztendő alatt a kormányzati ifjúságpolitika mindig centrális és kormányzati

kormányzati
értelemben
instabik intéz-
mények

értelemben instabil intézményeket teremtett. A centralitásra vonatkozó állításokat támasztja alá a kizárólag központi kezdeményezésekre és mechanizmusra építkező pályázatok rendszere, az azokhoz kapcsolódó források központosított-sága. Az esetlegességet mutatja, hogy a kormányzati ifjúságpolitikának rövid időközönként változott az intézményi, államigazgatási háttere, kerete. Az ifjúsági ügyek kezelése a Miniszterelnöki Hivatal és a kultuszárca között vándorolt, oda-vissza. A jelenséggel együtt járt és fokozta annak hatását, hogy gyakran változott az ifjúsági ügyekért felelős kormányzati szereplő személye, a kompetencia szintje és a terület súlya, jelentősége a kormányzaton belül.

Az időszakban a települési önkormányzatok szintjén nem alakulhattak ki az ifjúságpolitika, ifjúsági, ifjúságsegítői munka szervezeti-, intézményi és személyi keretei, hiszen:

- A központi államigazgatási intézmények bizonytalanok;
- a törvényi kellékek és a személyzeti szükségletek szakmai sztenderdjei hiányosak;
- a költségvetési feltételek pedig esetlegesek és bizonytalanok voltak.

1998–2002

A választásokat követő kormányzati átalakítás következtében az ifjúsági ügyek felelőssége a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárának felelősségi körébe került. Az államtitkár feladata volt – többek között – az 1999 elején megalakult Ifjúsági és Sportminisztérium felállításának koordinálása is. A minisztérium létrehozásával az Orbán-kormány megteremtette az ifjúsági ügyek intézményesülésének alapjait.

Az Országgyűlés 1998-ban létrehozta az Ifjúsági és Sportbizottságot, a parlament kezdeményező, javaslattevő, véleményező szerveként, amely ellátja – többek között – a gyermek- és ifjúsági korosztályokkal kapcsolatos kormányzati munka ellenőrzését.

A minisztérium a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram és a Regionális Ifjúsági Irodák működéséről szóló 2/1999. (IX. 24.) ISM rendelettel – a Gyermek- és Ifjúsági Alap jogutódjaként – létrehozta a Gyermek- és Ifjúsági Alapprogramot (GYIA). A rendelet kimondta, hogy az „Ifjúsági és Sportminisztérium

1999 – ISM

2/1999. ISM
rendelet

szakmai-fejlesztési, szolgáltatási és támogatási rendszert hoz létre, amely a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram, a Regionális Ifjúsági Tanácsok, valamint a Mobilitás Ifjúsági Szolgálat és a Regionális Ifjúsági Irodák összehangolt működésén keresztül valósítja meg a kormány ifjúságpolitikai célkitűzéseit”.

Az Alapprogram forrásfelhasználásának kereteit a GYIA Tanács határozza meg úgy, hogy az Alapprogram forrásainak legfeljebb 70%-át a regionális ifjúsági tanácsok kompetenciájába utalja, de nem ad a Regionális Ifjúsági Tanácsoknak (RIT) döntési jogot. A RIT-ek döntési kompetenciájának hiányában a regionalitás megvalósítása finoman szólva is megkérdőjelezhető; a támogatást nem sikerült megreformálni; s nemhogy nem újult meg az érdekegyeztető rendszer, hanem gyakorlatilag megszűnt. Előrelépés a Horn-kormány alatt alig érvényesülő nyilvánossági kontroll, amely szerint az Alapprogramból támogatottak nevét, programját és az összeget nyilvánosságra kell hozni.

Az minisztérium létrejöttével a Mobilitás Ifjúsági Szolgálat felügyeleti joga az ifjúsági és sportminiszter hatáskörébe került. Az ifjúsági és sportminiszter módosította az intézmény alapító okiratát: nevét Mobilitásra változtatta és jelentősen kiszélesítette feladatait: a minisztérium ifjúsági, sport és kábítószerügyi koordinációs tevékenysége mentén kutatási, módszertani tevékenységet kezdett végezni, illetve fejlesztési és szolgáltatási feladatokat is kapott. Az Európai Unió Fiatalok Európáért Programjának (2000-től: *Ifjúság 2000–2006 Program*) nemzeti irodája is itt működött tovább; a pályázatok programozási és kiválasztási folyamatában résztvevő Tanácsadó Testület – Nemzetközi Programok Tanácsa néven – átalakult.

A Mobilitás a régiókban ellátandó fejlesztési és szolgáltatási feladatait az 1999 és 2001 között felállított regionális ifjúsági szolgáltató irodákon keresztül látja el. Az irodák létrehozatalával az ifjúsági ügyekben elsőként kezdődött meg a regionális alapokon álló intézményrendszer kialakítása, amelynek alapvető feladata azon szolgáltatások biztosítása, amelyek a térségi, a települési önkormányzatok és intézményeik, valamint a civil nonprofit szervezetek munkáját segítik, biztosítják számukra a szakmai fejlődéshez, fejlesztéshez szükséges információs és képzési szolgáltatásokat, a kapcsolatokat és az együttműködés feltételeit.

a régiós rendszer kialakítása

Mobilitás

RISZI

A Budapesti Európai Ifjúsági Központon belül kezdte meg működését a Mobilitás Információs Szolgálat (MISZ). Kiemelt feladata a minisztérium és háttérintézményeinek tevékenységéről való információk gyűjtése és a célcsoportokkal való megismertetése. Működése során jelentős mértékben hozzájárul az európai ifjúsági központok szakmai, módszertani bázisként való működéséhez.

A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet (NIKI) a Mobilitás keretein belül jött létre abból a célból, hogy tudományos alapot teremtsen a tárca ifjúsági területen ellátandó feladataihoz, kutatói tevékenysége révén segítse elő az ifjúsági intézményrendszer egészére vonatkozó stratégiai tervezést és fejlesztést, valamint a kormányzat és intézményeinek ifjúságpolitikai döntés-előkészítését. Kapcsolatot alakít ki a hazai kutatóműhelyekkel, felsőoktatási intézményekkel, minisztériumokkal, könyvtárakkal, piacutató cégekkel – hozzájárulva a tudományterületen folyó szakmai munka szervezéséhez, és a jelentősebb magyarországi ifjúságkutatások szervezésének keretében a kutatóműhelyek szakmai együttműködésének elősegítéséhez – és kidolgozza a közös projektek koncepcióját. Az Intézet koordinálásában készült el – a sok éves hiányt pótló – nagymintás ifjúságkutatás (*Ifjúság 2000*) és a határon túli fiatalok körében elvégzett *Mozaik 2001* kutatási program.

A Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány tevékenységében jelentős változás nem történt. A Kuratórium szerkezetét azonban a kormány átalakította: a testület három tagját az alapító kéri fel, négy tagját „az országos gyermek-, diák-, valamint ifjúsági szervezetek képviselői” jelölik. További változás, hogy a Kuratórium mellett Tanácsadó Testület kezdte meg működését.

A Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum, Oktatási és Üdültetési Közhasznú Társaság felügyelete átkerült a minisztériumhoz. Az 1999 májusában lejárt tanácsadó testületi mandátumokat a minisztérium nem újította meg.

A kormány a Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács munkájában 1998-tól nem vett részt. A minisztérium tizenhat ifjúsági (korosztályi és szakmai) szervezettel együttműködve alakította ki társadalmi párbeszédrendszerét.⁶¹ A szervezetekkel 2000 és 2002 között a minisztérium évenként megújított együttműködési megállapodásokat kötött, amelyek keretében támogatásban részesítette a szervezeteket, másrészt

– negyedéves periódusban – konzultációt folytatott velük. A stratégiai és kiemelt partnerek véleményezhették az ifjúságot érintő jogszabályok tervezetét, és önálló javaslatokat nyújthattak be az ifjúsági kormányzat felé.

Az Ifjúsági és Sportminisztérium, az Oktatási Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Határon Túli Magyarok Hivatala kezdeményezésére és támogatásával, tárcaközi együttműködés keretében létre jött az *Agora Kárpát-medencei Információs és Szolgáltató Irodahálózat*. A hálózat alapvető célkitűzéseiként az alapítók „a határokon kívül élő magyar fiatalok Magyarországgal való kapcsolatainak minél szélesebb körű ápolását” határozták meg. A program megvalósításával az alapítók a Márton Áron Szakkollégiumért Alapítványt bízták meg. A Metszéspont Iroda – a határon túli magyar ifjúsági szervezetek irodája – 1997-ben kezdte meg működését a romániai Magyar Ifjúsági Tanács kezdeményezésére. Az Iroda feladata a határon túli magyarok lakta régiókban létrejött ifjúsági szervezetek és a térség magyar fiataljainak érdekképviselése és közösségi életének szervezése, identitásmegőrző, művelődési- és szabadidős programok szervezése, továbbtanulási és szakmai programok, valamint ifjúsági csereprogramok megvalósítása.

A Magyar Ifjúsági Konferencia (MIK) 1999. november 27-én tartotta alakuló ülését, aminek összehívásában az Ifjúsági és Sportminisztérium kezdeményező szerepet vállalt. A terület a magyarországi és határon túli ifjúsági szervezeteknek teremt állandó, a párbeszédre alkalmas fórumot. Létrehozásának célja az volt, hogy az ifjúsági, illetve a szektorközi együttműködés területén támogassa a lehető legszélesebb körű kapcsolatfelvételt és a hosszú távú együttműködés feltételeinek megteremtését.

A MIK munkájában a kilenc határon túli régióból (Felvidék, Erdély, Csángóföld, Kárpátalja, Vajdaság, Muravidék, Horvátország, Burgenland, Nyugati régió) vesznek részt ifjúsági-, cserkész-, egyházi-, diák- és hallgatói szervezetek, ugyanakkor tevékenységét azon magyar közigazgatási intézmények segítik, amelyek kapcsolatban állnak a határon túli magyarsággal.

A MIK évente legalább két alkalommal, a gyermek-, ifjúsági és sportminiszter meghívására ül össze, napirenden általános politikai témák, valamint olyan konkrét felvetések szerepelnek, amelyek a határon túli magyar fiatalok problémáinak

Agora

MIK

megoldásával kapcsolatosak. Az ülések között az operatív feladatokat az évente legalább négy alkalommal összeülő MIK Állandó Bizottsága (ÁB) látja el. A MIK ÁB szerepet kapott a minisztérium által, a határon túli ifjúsági szervezetek támogatására kiírt pályázatok megfogalmazásában és elbírálásában is.

Az önkormányzatok gyermek- és ifjúsági feladatainak kiegészítő támogatására szolgáló pályázati forrás szakmai felügyelete a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Titkárságtól az ISM-hez került. A forráselosztás átláthatóságának biztosítása érdekében létrejött az ISM-BM-PM Tárcaközi Bizottság.

Az ifjúságsegítő szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról szóló 7/2002. (V. 25.) ISM-OM együttes rendelet megjelenésével megkezdődhetett az ifjúságsegítő szakemberek felsőfokú szakképzését szolgáló programok kidolgozása.⁶²

Nagyszabású társadalmi vita és kampány keretében a tárca 2000-ben megkezdte az „ifjúsági törvény” megalkotását. A törvénytervezet egyrészt keretbe foglalta a fent ismertetett állami és önkormányzati intézményrendszert, önállósítani kívánta a regionális ifjúsági struktúrát, szabályozni kívánta az egységes országos civil képviselőt, szolt az ifjúsági normativa bevezetéséről, a játszótér-fejlesztési programról és egyes korosztályi kedvezményekről. A törvény tervezetét a kormány elfogadta ugyan, de végül nem nyújtották be az Országgyűlés részére.

A Lauritzen által leírt ifjúsághoz való kormányzati megközelítés és hozzáállás modellek közül az Orbán-kormány ifjúságpolitikája a beavatkozó kormány modellje. A kormány égető problémákba avatkozik be, látványos sikereket vár, s a nagyobb költségvetést vetíti előre.

2002–2006

2006 – GYISM

A kormányváltást követően a tárca Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium néven folytatta munkáját.

A minisztérium a 2003. évben nem újította meg a tizenhat ifjúsági (korosztályi és szakmai) szervezettel 2000–2002 között évenként megkötött együttműködési megállapodásait és támogatási szerződéseit.

2004-ben a minisztérium átalakította az önkormányzatokat támogató pályázati rendszerét: az eddig külön kategóriák keretében megvalósítható pályázati célokat egységesítette. Ugyanakkor nem sikerült egységes és átlátható elvek mentén újjászervezni a pályázati rendszert – A Gyermek és Ifjúsági Alapprogram működésében nem történtek változások –, pusztán egy felemásan működő internetes pályázati rendszer került bevezetésre.

A Mobilitás Alapító Okiratának 2004-es módosításával az önálló Nemzeti Ifjúságkutató Intézet megszűnt, és létrejött az Ifjúságkutató Iroda. Az Iroda megkezdte az Ifjúság 2004 nagymintás ifjúságkutatás előkészítésének munkálatait.

A Metszéspont Iroda működésének felügyeletét 2002-től a Mobilitás látta el. 2004-től a tárca az Iroda és az Agora Kárpát-medencei Információs és Szolgáltató Irodahálózat Programtanácsának szerepét a Márton Áron Szakkollégiumért Alapítványra bízta.

2005-ben a ciklus során immár a harmadik miniszter kinevezésére került sor, a tárca beolvadt az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumba. Ismét csak hosszas előkészítés után, de nem sikerült elfogadtatni a Parlamenttel az ifjúsági törvényt, s így megint nem történt előrelépés a rendszeres és garantált civil-kormányzati párbeszéd terén.

2004 –
ICsSzEM

Irodalom

- Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám: A kormányzati, önkormányzati és civil ifjúsági intézményrendszer alakulása 1988-tól napjainkig. *Új Ifjúsági Szemle*, 2004/3.
- Csikós István–Tóth András: *Mit kell tudni a magyar ifjúsági mozgalmakról?* Budapest: Kossuth, 1986.
- Gelencsér Mónika: A Gyermek évszázadának küszöbén. *Új Ifjúsági Szemle*, 2004/4.
- Gyermek és ifjúsági szervezetek az ezredfordulón. Zánka: konferenciakiadvány, 1997.
- Jóó Adrienn: Nemzetnevelés a Nemzetnevelésben. *Új Ifjúsági Szemle*, 2006/3.
- Komássy Ákos–Kucsera Tamás Gergely: 13 év. *Új Ifjúsági Szemle*, 2003/1.
- Lauritzen, Peter: *Ifjúságpolitikai struktúrák Európában*. Potsdam, 1993. március 30.
- Mátyási Sándor–Szabó Andrea–Madár Csaba–Vajda Erzsébet: *Az ifjúságpolitika esélye aragv az ifjúsági szervezetek helyzete a rendszerváltás után*. Budapest: BME Szociológia Tanszék, 1995.

Nagy Ádám: Civil a pályán? – Az ifjúsági intézményrendszer strukturái a rendszer-váltás után: a civil részvétel. *Politikatudományi Szemle*, 2000/1–2.

P. Miklós Tamás: Ifjúsági szerveződések évszázada! (Gyermek és ifjúsági szervezetek a 19–20. századi Magyarországon) 1945–50. *Új Ifjúsági Szemle*, 2006/3.

Feladatok

1. Vázolja fel a dualizmus korszaknak ifjúsági életét!
2. Vázolja fel a két világháború közötti ifjúságügyet!
3. Vázolja fel a szocializmus időszakának ifjúságügyét!
4. Írja le az Antall–Boross-kormány időszakának ifjúságügyét!
5. Írja le a Horn-kormány időszakának ifjúságügyét!
6. Írja le az Orbán-kormány időszakának ifjúságügyét!
7. Írja le a Medgyessy–Gyurcsány-kormány időszakának ifjúságügyét!

Jegyzetek

- 53 Cserkészlet, Szívgyárda, Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete - KALOT, dalos egyesületek.
- 54 Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt, Független Kisgazdapárt, illetve a Nemzeti Parasztpárt.
- 55 MADISZ, SZIM, FISZ, PDI, NISZ.
- 56 FISZ: Független Ifjúsági Szövetség, az FKGP ifjúsági szervezete.
MADISZ: Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség.
SZIM: SZIM–Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom, a Szociáldemokrata Párt ifjúsági szervezete.
PDI: Polgári Demokratikus Ifjúság.
NISZ: A Nemzeti Parasztpárt ifjúsági szervezete a Népi Ifjúság Szövetség.
- 57 SZIT, Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (MEFESZ), Magyar Cserkészszövetség.
- 58 KALOT, KALÁSZ, KIE, SDG.
- 59 MADISZ, SZIM, SZIT, NISZ, FISZ, PDI, MEFESZ, Magyar Cserkészszövetség, KALOT és a KIE.
- 60 Az Alapítvány 1992-től sem a játékautomaták adózott nyereségének 50%-át, sem az éves Idegenforgalmi Alap 5%-át nem kapja.

- 61 A tárca stratégiai partnere lett az Országos Gyermekek és Ifjúsági Parlament, a Magyar Gyermekek és Ifjúsági Tanács és a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája. Kiemelt partnerként tekintett a minisztérium a Nagycsaládosok Országos Egyesületére, a történelmi egyházak, illetve a zsidó felekezet ifjúsági képviselőire, a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségére, a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetségére, a Siketek és Nagyothallók Országos Szövetségére, az Értelmi Fogyatékosok és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetségére, a Civil Műhely – Student Service Egyesületre, az Ifjú Vesebetegek, Transzplantáltak és Barátaik Egyesületére, a Magyarországi Kisebbségek Ifjúsági Fórumára és a Felsőoktatási Diákszervezetek Egyesületére.
- 62 2004-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző-képző Főiskolai Karán, a Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Karán, a Nyíregyházi Főiskola Bölcsészettudományi és Művészeti Főiskolai Karán és a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézetében hirdettek felsőfokú ifjúságsegítő szakképzési programot.